

Poročila in ocene

1.19 Objavljena recenzija, prikaz knjige, kritika

Narava in vzgoja – mednarodna stalna konferenca za zgodovino izobraževanja, 40 ISCHE, Berlin 2018

Nature and Education - International Standing Conference for the History of Education, 40 ISCHE, Berlin 2018

Tokrat že 40. letna konferenca ISCHE (International Standing Conference for the History of Education) je potekala na temo narava in vzgoja/izobraževanje (Nature and Education) od 29. avgusta do 1. septembra 2018 na Humboldtovi univerzi sredi Berlina.¹ Mednarodna stalna konferenca za zgodovino izobraževanja, ki se je zadnjih letih sešla v Carigradu 2015 na temo o kulturi in izobraževanju,² leta 2016 zborovala v Chicagu (Education and the Body)³ in 2017 v Buenos Airesu (Education and Emancipation),⁴ je jubilejno srečanje v Berlinu izkoristila tudi za posebno pozornost do svojih seniorjev, znanih in vplivnih zgodovinarjev in zgodovinarke izobraževanja. Posebej so prispevali k sedanji zrelosti konference ISCHE: Jeroen Dekker (Univ. Goeningen, NL), Marc Depaepe (KU Leuven, B), ki je predaval maja 2018 v Ljubljani v organizaciji Zveze zgodovinskih društev Slovenije (ZZDS),⁵ Joyce Goodman (University of Winchester, UK), Frank Simon (Univ. Ghent, B).

Konferenca ISCHE Berlin 2018 predstavlja svoj program⁶ in povzetke prispevkov v elektronski knjigi povzetkov.⁷ Konferenca se je pričela že dan prej (28. 8.) z več predkonferenčnimi srečanji: iz internacionalne perspektive o nastajanju množičnega šolstva po 1800, o vizualizaciji zgodovine šolstva, o »ženskosti« v zgodovini izobraževanja žensk in o učbenikih kot zgodovinskem viru. Udeležil sem se

1 ISCHE 2018 Berlin, Nature and Education;

<http://conferences.ische.org/ocs-2.3.6/index.php/2018/2018>

2 B. Šuštar, Pogledi na ISCHE konferenco "Kultura in izobraževanje" in na Muzej izobraževanja v Carigradu, ŠK 2016, št. 3, str. 516–531.

3 ISCHE 38 Chicago 2016, <https://www.ische.org/ische-conference/past-conferences/ische-2016-chicago/>; Education and the Body, <https://www.ische.org/wp-content/uploads/2017/02/ISCHE-38-Abstract-Book.pdf>

4 ISCHE 39 Buenos Aires, <https://www.ische.org/ische-conference/past-conferences/2017-ische-conference/>; Education and Emancipation, <https://www.ische.org/wp-content/uploads/2018/05/ISCHE-39-Abstract-Book.pdf>.

5 Marc Depaepe, Colonial education in the Congo - a question of "uncritical pedagogy" until the bitter end? <http://zzds.si/2018/05/17/prof-marc-depaepe-ugledni-strokovnjak-za-mednarodna-vprasanja-zgodovine-izobrazevanja-in-zgodovine-psihologije-predava-23-maja-v-ljubljani/>; <http://www.sistory.si/SISTORY:ID:38786>

6 ISCHE 40, Nature and Education, Berlin 2018, Program; <https://www.erziehungswissenschaften.hu-berlin.de/de/historische/program-ische-40/>.

7 ISCHE 40, Nature and Education, Book of Abstracts, Berlin: Humboldt Univeristy 2018; https://www.erziehungswissenschaften.hu-berlin.de/de/historische/book-of-abstracts_final.pdf.

Del knjižnice Georg Eckart inštituta za mednarodno raziskovanje učbenikov (GEI Georg-Eckert-Institut für internationale Schulbuchforschung) v Braunschweigu v Nemčiji (foto Branko Šuštar).*

te teme o učbenikih, ki je potekala v okoli tri ure vožnje oddaljenem **Braunschweigu** na **GEI Georg Eckart inštitutu za mednarodno raziskovanje učbenikov** (Georg-Eckert-Institut für internationale Schulbuchforschung je član asociacije Leibniz Institut). Organizatorji so najprej predstavili delovanje inštituta (The GEI and Textbook Studies as a Research Field: An Introduction, direktor dr. Eckhardt Fuchs) ter nato dve temi: zgodovino izobraževanja kot zgodovino znanja z analizo mladih migrantov v nemških šolah po letu 1945 (dr. Stephanie Zloch, GEI) in z analizo poučnih filmov kot oblike novih medijev v času med obema vojnama (Anne Bruch, GEI).⁸ Številne projekte inštituta si je najlažje ogledati kar na spletu.⁹ Naj omenimo vsaj Svet otrok v šolskih in otroških knjigah med 1850 in 1918.¹⁰ Posebej smo si ogledali tudi knjižnico učbenikov, njeno ureditev in objave inštituta. V njih je videti obsežna in raznovrstna dejavnost inštituta (Jahresbericht 2017), saj so minulo leto prispevali k izdaji knjig o Lutru in reformaciji v mednarodnih zgodovinskih kulturah, o mitih in mitičnih prostorih v učbenikih zgodovine v Albaniji in JV Evropi ter o mitih v nemških šolskih knjigah. Zanimali pa so se tudi

* Vse fotografije v prispevku je posnel Branko Šuštar.

8 History of Education vs. History of Knowledge. Two different analytical perspectives on young migrants in German schools since 1945 (dr. Stephanie Zloch, GEI); Books will soon be obsolete. It is possible to teach every branch of human knowledge with the motion picture ...: A historical approach to the introduction and utilization of educational films as a new media format in schools in the interwar period" (Anne Bruch, GEI)

9 GEI Current Projects, <http://www.gei.de/en/projects/current-projects.html>.

10 Welt der Kinder, <http://wdk.gei.de/>.

Adolf Diesterweg 1790–1866, F. Kandeler, 1908. Prostori v nemški študijski knjižnici za raziskovanje zgodovine izobraževanja v Berlinu (BBF – DIPF) so opremljeni s podobami pedagogov in šolstva.

za prisotnost islama v nemških učbenikih, klišejih v učbenikih in bili ponosni na projekt skupnih učbenikov Europa. Unsere Geschichte.¹¹ Seveda je vprašanje učbenikov v Nemčiji komaj pregledno, saj je šolstvo v pristojnosti zveznih dežel, množice šolskih knjig pa so v veliki meri kar del obsežnega knjižnega trga.

V času konference je bila v Berlinu tudi možnost za obisk nemške študijske knjižnice za raziskovanje zgodovine izobraževanja BBF – **Bibliothek für Bildungsgeschichtliche Forschung des DIPF** (Abteilung des Deutschen Instituts für Internationale Pädagogische Forschung). Knjižnica, ki deluje v nadstropju stavbe na Warschauer Straße 34, blizu istoimenskega križišča javnega prometa, ima stare muzejske in bibliotekarske korenine, ki so vidne tudi v opreми sicer modernih prostorov. Tako je knjižnica naslednica knjižnice Nemškega šolskega muzeja/Deutsche Schulmuseum, ustanove učiteljskega društva iz leta 1876, ki je po 1908 nadaljeval delo kot Nemška učiteljska knjižnica Deutsche Lehrerbücherei. Ustanova je delovala tudi pozneje v okviru vzhodne Nemčije z imenom Pädagogische Zentralbibliothek (PZB) od 1970 kot del akademije pedagoških znanosti (die Akademie der Pädagogischen Wissenschaften der DDR – APW). Po 1990 deluje v novih okvirih kot del nemškega inštituta za mednarodne pedagoške raziskave (Deutscher Institut für Internationale Pädagogische Forschung – DIPF) kot knjižnica za šolsko- oz. vzgojno-zgodovinske raziskave (Bibliothek für Bildungsgeschichtliche Forschung – BBF), od 1994 v sedanjih prostorih.¹² Knjižnica je od

¹¹ Georg-Eckert-Institut – Leibniz Institut Jahresbericht 2017, Braunschweig 2018.

¹² BBF, Geschichte, <https://bbf.dipf.de/de/die-bbf/geschichte>.

S konferenca ISCHE 2018. Antonio F. Canales Serrano, Universidad de La Laguna predava o frankističnem pedagogu Antoniu J. Onievi.

S konferenca ISCHE 2018. Brit Marie Hovland, Oslo Metropolitan University predstavlja Norveško na zemljevidih v učbenikih.

leta 2000 povezana tudi z znanim virtualnim arhivom slik s tematiko zgodovine izobraževanja, ki je od 2001 dostopen na spletu in obsega več kot sedemdeset tisoč slik. Projekt se je začel s sodelovanjem knjižnice BBF in Univerze Hildesheim (Institut für Erziehungswissenschaft der Universität Hildesheim).¹³ Inštitut, pri katerem deluje knjižnica, izdaja tudi svoje publikacije, mdr. letni JHB Jahrbuch für Historische Bildungsforschung. Osemnajsta številka leta 2012 je npr. obravnavala čustva v zgodovini izobraževanja.¹⁴

¹³ Pictura paedagogica on line – Das Bildarchiv zur Bildungsgeschichte
<http://opac.bbf.dipf.de/virtuellesbildarchiv/>.

¹⁴ JHB 18, Jahrbuch für Historische Bildungsforschung, Emotionen in der Bildungsgeschichte, 2012, <https://www.klinkhardt.de/verlagsprogramm/1897.html>.

Tim Allender, Sydney, predava na ISCHE konferenci 2018 o kolonialni Indiji (The Natural World of Elizabeth Brander in colonial India, 1880–1899).

Predstavitve teme o poletnih počitniških potovanjih učiteljev v ZDA od konca 19. do začetka 20. stoletja (Christine A. Ogren, University of Iowa).

Tokratna konferenca ISCHE v Berlinu je povezala okoli 580 udeležencev, ki so predstavili kakih 350 prispevkov; nekatere je pripravilo več avtorjev, nekateri so bili sodelavci okroglih miz, voditelji panelov in napovedani diskusanti. Konferenca je potekala v obliki osrednjih predavanj o temi narava in kultura v historični perspektivi (Till Kössler, University of Bochum), o spremembah delitve narave v izobraževanju delavk (Maria Tamboukou, University of East London), o učenju o naravi v menažerijah 19. stoletja (Helen Cowie, University of York) in o vplivu Alexandra von Humboldta, geografiji žensk in poučevanja prirodnoslovja (Kim Tolley, Notre Dame de Namur University). Druga predavanja so bila predstavljena v obliki panelov, ki so povezala tri ali štiri sorodne teme, nekatere vsebine pa so bile vsebinsko združene že pri pripravi ali kasneje (npr. poučevati o naravi in znanosti) oz. združene v obliki simpozijev (kultiviranje otrok in mladine) ali

S sprejema dobrodošlice v Archaische Saal Winckelmannovega arheološkega inštituta v tradicionalni stavbi Humboldtove univerze, 29. 8. 2018.

stalnih delovnih skupin (npr. o zgodovini izobraževanja kot znanstveni disciplini s štirimi zaporednimi paneli ali o migrantih, migracijah in izobraževanju ali o predmetih, občutjih in materialnem svetu šolanja). Vsebinsko so bile zanimive teme o naravi in narodu pa tudi o pouku zunaj, v naravi ali o telesih v šoli. Nikakor ni manjkalo obravnav Rousseauja in drugih pedagogov, obravnave narave kot izobraževalnega konteksta, šolstva na podeželju in obravnave učbenikov.

Konferenca je bila obsežna in udeleženci smo izbirali kar med 15 paralelnimi paneli, kdaj tudi še med kakšnim več. Včasih je pritegnil naslov panela, drugič kakšno predavanje ali predavatelj. Tako so bila opazna predavanja o Sudetih (The Making of »the Sudeten German Landscape«) 1938–45, o hamburških Schullandheime podeželskih prenočiščih za šolarje 1920–30 (Christine Mayer, Hamburg) in kolonialni Indiji (Tim Allender, Sydney), o armenskih sirotah po genocidu (Nazan Maksudyan, Berlin), o učiteljih in šolskih reformah na Portugalskem 1969–2014 (Raquel Pereira Henriques, Lisboa), francoski prispevek o izobraževanju za demokracijo med progresivnostjo in konservativnostjo (Dominique Ottavi, Paris) ali latvijski prispevek o otroštvu med delom in izobraževanjem (Arnis Strazdins, University of Latvia), pa tisti o ruskih emigrantskih učbenikih kot viru za zgodovino izobraževanja (V. Bezrogov, Moskva).

Tako sem pri stalni delovni skupini o zgodovini izobraževanja (Mapping the discipline history of education), ki sta jo vodila španski kolega Antonio C. Serrano in Iveta Kestere iz Latvije (leta 2013 je s sodelavkami na Univerzi Latvija v Rigi pripravila 35. konferenco ISCHE Education and Power) prisluhnil predstavitev zgodovine izobraževanja v nekaterih državah južne Amerike, Španije, Portugalske in Italije. Italijanski prispevek, ki je nastajal v sodelovanju sodelavcev štirih

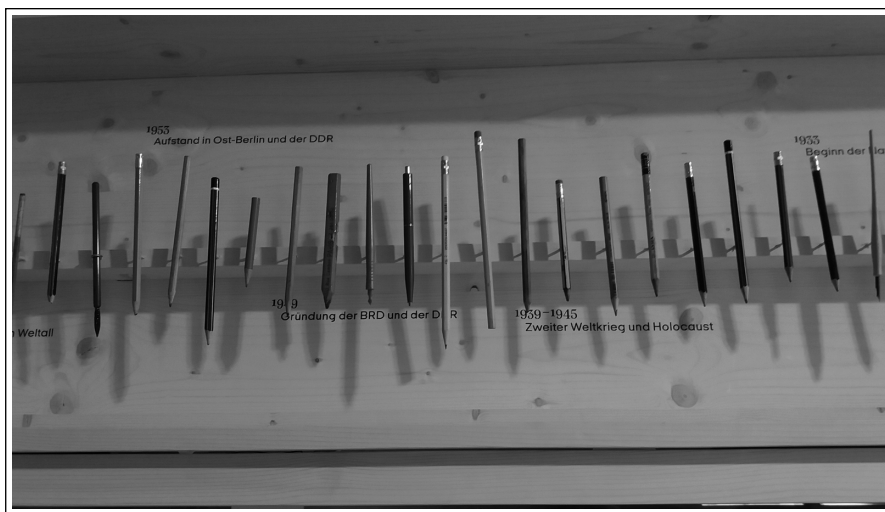

Zgodovina šolstva je predstavljena malo posebno, kot del poskusnih prostorov v Märkisches Museum (Stiftung Stadtmuseum Berlin) z nekaj možnostmi interaktivnosti.

tamkajšnjih univerz (Roma Tre, Chieti-Pescara, Macerata, Sassari) je zelo analitično in s statističnimi pregledi opremljeno predstavil Fabio Pruneri. Zanimiva je že pestra vrsta imen predmetov, pod katerimi nastopa zgodovina izobraževanja kot univerzitetni predmet. Tudi panel o naravi in učbenikih 30. avgusta je bil pestro sestavljen. Ob vprašanih narave v originalu in prevodih je V. Bezrogov iz Moskve orisal ruske in nemške učbenike poznega 18. stoletja, turške učbenike naravoslovja v 30. letih 20. stoletja pa Hamide Kılıç, Istanbul. Sledili sta še grško in kitajsko predavanje. Grški prispevek o naravoslovju v učbenikih (Efstratios Theodoros Vacharoglou, Aristotle University of Thessaloniki, ki je sodeloval že na konferenci o učiteljicah v Solunu 2008 in Aikaterini Peleki, Hellenic Open University) in zanimiv kitajski prispevek, ki je pokazal izobraževanje o naravi v vzhodnjaškem kontekstu: predstavljen je bil Zhuangzi (tudi Chuang-Tzu) iz 4. stol. pr. n. št.), osrednja figure taoističnega razmišljanja o naravi, ki pa je na zahodu manj znan (Shujuan Yu, Jiangnan University).

Največ predavanj je bilo v angleščini, kakšno tudi v španščini, francoščini ali nemščini (npr. nekaj madžarskih prispevkov), nekaj panelov je bilo tudi večjezičnih, a te kombinacije niso olajševale diskusije. Prava pustolovščina je bilo spremljanje v panelu *Nature and the Nation* združenih več vsebinsko pestrih predavanj o španskem frankističnem pedagogu Antoniu J. Onievi, ki ga je duhovito predstavil Antonio F. Canales Serrano, Universidad de La Laguna,¹⁵ o na

¹⁵ Antonio Francisco Canales Serrano, *The Genius of the Race: the nature of the Spanish child according to the Francoist educationalist Antonio J. Onieva*.

Pisala med 1933 in 1953. Vzdolž vsega razstavnega prostora namenjenega šolstvu sledimo izobraževalni kronologiji na primeru razvoja pisal. Märkisches Museum (Stiftung Stadtmuseum Berlin).

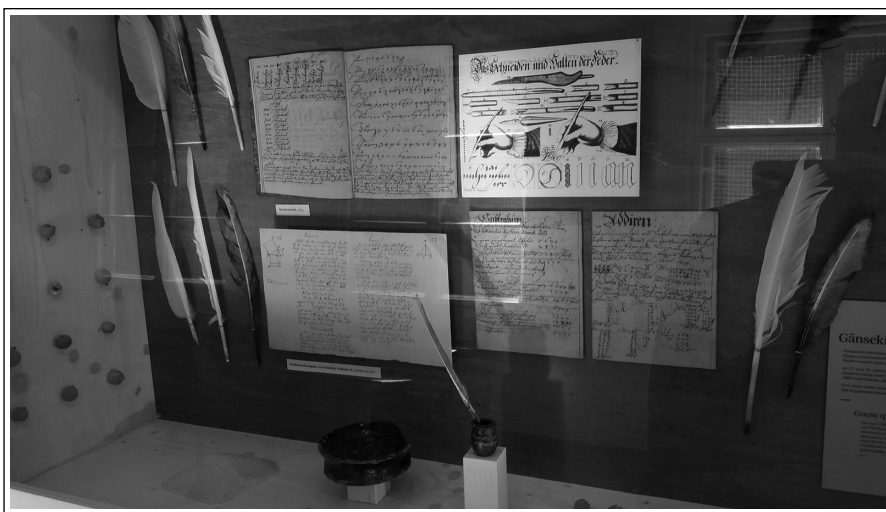
splošno dokaj neznanih grških manjšinskih šolah v sovjetskih republikah ob Črnem morju in njihovih socialističnih učbenikih v grščini 1920–1936¹⁶ (Paraskevi Pougariidou, University of Western Macedonia) in zanimiva analiza zemljevida Norveške, ki je v osnovnošolskih učbenikih zgodovine 1900–1940 predstavljena sprva izolirano, v historičnih mejah, šele kasneje kot del Skandinavije (Brit Marie Hovland, Oslo Metropolitan University).¹⁷ Dragocena dopolnila, vprašanja, primerjave in komentarji so omogočale prav španske, grške in norveške predstavitve v angleščini in oblikovale za predavatelje in udeležence vsebinsko bogat panel, ki ga je vodila Marianne Helfenberger (Universitäre Fernstudien Schweiz).

Na konferenci sem 30. avgusta pri panelu o čustvih in izkušnjah narave (Emotion and experience of nature) predstavil prispevek o šolskih ekskurzijah kot obliki (ne)formalne pedagoške prakse učiteljev in učencev 1890–1918 ("Let's make a trip to nature! School excursions as a form of (in)formal educational practices for teachers and students 1890–1918").¹⁸ Na panelu, ki ga je vodila dr. Nelleke Bakker (Univ. Groningen), sta bili predstavljeni še dve predavanji. Prvo je bilo o

16 Greek-language education in the Soviet Union: Shaping the future "architects of socialism" (1920–1936) (English). Paraskevi Pougariidou (University of Western Macedonia).

17 A refigured narrative within a remapped lifeworld? – The historiography of a narrated and territorialized nation in Norwegian primary school textbooks.

18 Branko Šuštar, Maja Hakl Saje: Let's make a trip to nature! School excursions as a form of (in)formal educational practices for teachers and students 1890–1918, v: Education and Nature, ISCHE 40, Berlin 29.08. –1.9.2018, Book of Abstracts, Berlin: Humboldt University 2018, str. 84–85.

Pisanje s črnilom in gosjimi peresi. Matematična knjiga 1649 in Matematične naloge Friderika Wihelma IV., okoli 1813. Z razstave v Märkisches Museum (Stiftung Stadtmuseum Berlin).

simpatijah do sveta narave na primeru počitniških poletnih potovanj učiteljev v ZDA od konca 19. do začetka 20. stoletja (Christine A. Ogren, University of Iowa),¹⁹ k čemur so jih spodbujali tudi članki o ameriških narodnih parkih v pedagoških revijah in tam tiskane reklame. Drugo predavanje je bilo o spisih judovskih učencev o naravi (Zehavit Schenkolewski, Ashqelon Academic College), objavljenih v tamkajšnjih mladinskih revijah 1918–1948, a tudi ohranjenih v rokopisu.²⁰ Diskusija je bila živahna, saj je bilo med udeleženci več poznavalcev predstavljene tematike. Tako tudi avstralska profesorica Dorothy Kass, avtorica nedavno pri Routledge izšle študije *Educational Reform and Environmental Concern* o zgodovini študija in poučevanja narave v Avstraliji²¹ ter Inês Félix (Umeå Universitet), ki je prišla na konferenco z mlado družino. Ta portugalska raziskovalka s švedske univerze se je na drugem panelu predstavila s prispevkom o šolskih potovanjih na srednjih šolah na Portugalskem od konca 19. do začetka 20. stoletja.²² Vprašanja na temo šolskih vrtov, ki so v obliki razstave in tematske številke Šolske kronike

19 Christine A. Ogren, In "Sympathy with the World of Nature": U.S. Teachers in the Summertime, 1880s-1930s.

20 Zehavit Schenkolewski, The voice of children - Children's essays as a tool to expose the ways of constructing the relationship to nature in the Hebrew education system (1918-1948): A methodological discussion.

21 Educational Reform and Environmental Concern : A History of School Nature Study in Australia, 2018; <https://www.routledge.com/Educational-Reform-and-Environmental-Concern-A-History-of-School-Nature/Kass/p/book/9781315625256>.

22 Inês Félix, The use of nature: school journeys in secondary education Portugal 1890s-1930s.

Pred predavanji. Jubilejna 40. ISCHE konferenca je privabila na Humboldtovo univerzo v Berlinu okoli 580 strokovnjakov za zgodovino izobraževanja.

2015²³ že pritegnile naš muzej, so zanimala Johanno Lochner (ESD Expert net)²⁴ s sodobno izkušnjo šolskih vrtov kot dela vzgoje za trajnostni razvoj. Šolskih vrtov se je dotaknilo več predavanj, nekatera opazna že po naslovih: School gardening as an educative tool in a colonial context Kay Whitehead (Flinders University), From school gardens to agriculture classes through entangled history: Hebrew education in Eretz-Israel 1886–1914 (Tali Tadmor-Shimony, Ben Gurion University; Nirit Raichel Kinneret Academic College, Gordon College). Predavanja so bila tudi o botaničnih vrtovih (The multifunctional nature of the “Garden of Knowledge”) ter o otroških vrtcih (Kindergarten) v povezavi z naravo. Srečanja na konferenci ISCHE so bila namenjena tudi promociji znanosti in posredovanju ter medsebojni izmenjavi informacij na temo zgodovine izobraževanja.

Organizatorji so upoštevali muzejsko podobo Berlina in posebej zbirke Humboldtove univerze ter pripravili sprejem na Winckelmannovem arheološkem inštitutu v imenitni Arhaiski dvorani v starem poslopju univerze. Na sprejemu smo tako v izjemnem prireditvenem prostoru občudovali v mavcu predstavljene figure z Zeusovega templja z Olimpije. V Archaische Saal in prostorih zraven hranijo zbirke grške umetnosti iz časa 700–480 pr. n. št., za bolj zavzete pa je bila na ogled še razstava o Laokonu. V programu so organizatorji opozorili tudi na **Šolski muzej Reckahn** z rekonstrukcijo šolskega razreda iz prve polovice

23 Učilnica v naravi: šolski vrst včeraj, danes, jutri, razstava 2014; Šolska kronika 2015, št. 3 (tematska številka).

24 <https://esd-expert.net/startseite.html>.

20. stoletja (*Reckahner Museen, Schulmuseum Reckahn, 14797 Kloster Lehnin*). Muzej je oddaljen okoli uro in pol vožnje iz Berlina,²⁵ zato pa je bila mnogo bliže šolsko-zgodovinska razstava kot del razstave o zgodovini mesta Berlina in pokrajine Brandenburg v **Märkisches Museum** (Am Köllnischen Park 5, 10179 Berlin). V ta muzej, ki deluje v 1908 zgrajeni historični grajski stavbi ob reki Spree kot eni od več lokacij Mestnega muzeja Berlin (Stiftung Stadtmuseum Berlin), so 2011/12 preselili do tedaj delujočo **muzejsko zbirko o otroštvu in mladosti** (Sammlung Kindheit und Jugend). Informacija o zbirki je predstavljena tudi na spletu,²⁶ tam pa lahko preberemo tudi o društvu, ki podpira dejavnost (nekdanjega) muzeja in sedaj zbirke Mestnega muzeja in pedagoško delo (*Verein der Freunde des Museums Kindheit und Jugend im Stadtmuseum e.V.*).²⁷ Del zbirke je razstavljen kot del stalne razstave, ki želi z novimi oblikovalskimi pristopi z obiskovalci znova raziskovati muzej. Pod naslovom Poskusni prostori [*Probe*]Räume/[*Test*]Spaces²⁸ odgovarjajo prav na vprašanja: kaj je pravzaprav muzej, kdo odloča, kaj se predstavi, kaj nam razstavljeno pripoveduje in kaj mi to pomeni. Za to so izbrali dve temi: Berlin v srednjem veku ter vsakdanje življenje in otroštvo v Berlinu okoli 1900. V enem, podolgovatem prostoru sledimo kronologiji **razvoja šolstva**, posebej pisanja in pisal od srednjega veka naprej, se lahko tudi poskusimo s pisanjem po tablici in s črnilom in vidimo rekonstrukcijo šolskega razreda, na spletu pa srečamo tudi korake v načrtovanju in izvedbi te razstave. Pred začetkom šole je v avgustu v muzeju potekala tudi akcija zbiranja fotografij prvega šolskega dne, pa tudi šolskih torb in drugega šolskega gradiva.²⁹

Berlin je tudi mesto muzejev, a ob konferenci sem lahko za obiske upošteval le manjši izbor: Gemäldegalerie z deli starih mojstrov v Potsdamu, na muzejskem otoku pa Pergamonmuseum z eminentno mezopotamsko in antično zbirko. V zvezi z obravnavano temo narave in šolskih izletov na konferenci ISCHE je bila kot naročena občasna razstava na vrhu historicistične Alte Nationalgalerie: slikarska razstava o naravi in veselju do potovanj – **Wanderlust**. Z Rousseaujevim klicem Nazaj k naravi in Goethejevim pesništvom je bilo popotovanje okoli 1800 izraz modernega občutja življenja, so zapisali o tej zelo obiskani privlačni razstavi slikarstva od Casparja Davida Friedrichsa do Augusta Renoarja. Nasproti muzejskega otoka je na obrežju reke Spree prav nasproti katedralni vhod v še en zanimiv muzej: privatni **DDR Museum**, ki se predstavlja kot interaktivni muzej.³⁰ Zelo obiskan muzej deluje od leta 2006 na podlagi privatne pobude, a s strokovnim

25 Reckahner Museen, <http://www.reckahner-museen.de/>.

26 Stadtmuseum Berlin, Sammlung Kindheit und Jugend, <https://www.stadtmuseum.de/sammlungen/sammlung-kindheit-und-jugend>.

27 Verein, <https://www.stadtmuseum.de/verein-der-freunde-des-museums-kindheit-und-jugend-im-stadtmuseum-ev>.

28 [Probe]Räume, <https://www.stadtmuseum.de/maerkisches-museum/proberaeume>.

29 Stadtmuseum Berlin, Zum Schulstart: Ihr Einschulungsfoto gesucht! <https://www.stadtmuseum.de/aktuelles/zum-schulstart-ihr-einschulungsfoto-gesucht>.

30 DDR museum, <https://www.ddr-museum.de/en>.

DDR museum v Berlinu ponuja zanimivo interaktivno predstavitev življenja v Vzhodni Nemčiji v času med letoma 1949 in 1989.

vodstvom in zelo živopisno predstavlja vsakdan socialistične nemške izkušnje od trabanta do delavskega stanovanja, ideološke vzgoje, vohunjenja tajne službe in zapornikov. Predstavljeno je javno, zasebno in življenje, skrito v ozadju. Muzej spremljajo tudi priročni in dopolnjevan razstavniki katalog,³¹ ki je dostopen v več jezikih, tudi kot e-knjiga, vrsta publikacij in bogata ter domiselna muzejska trgovina. Muzejska razstava je postavljena živahno, marsikaj lahko odpreš, dodatno pogledaš ali poslušаш. Interaktivno. Tako lahko sedeš za volan v avto z dvotaktnim motorjem trabant in se sprehodiš (po največjem) tipičnem vzhodnonemškem stanovanju. Pristop k problematiki je večplasten in ob odkrivanju vsakdanjega življenja ne manjka prikaza politike in vojske, posebnega položaja politične elite, kulta dela in vsakdanje realnosti slabe preskrbe, izobraževanja od vrtca naprej pa tudi uradno propagiranega nudizma in pomena športa. Srečamo se tudi z vr-
tom kot domačim rajem in s procesom ateizacije družbe (od 7,6 odstotka 1950 do 80,6 odstotka 1989), s propagando in z ilegalnim tiskom ter s še enim od pri nas znanih tehničnih pripomočkov: fotoaparatom Praktica. Med predmeti, ki so na ogled na spletu, pa najdemo tudi učila: učbenike, spričevala in šolske pripomočke.³² Za zahodne Nemce je muzej srečanje z življenjem za berlinskim zidom, za tiste z izkušnjo nekdanje DDR pa spomini na tiste dni in spoznanje, da države prihajajo (1949) in odhajajo (1989).

K muzejski izkušnji sodi tudi srečanje s skromnimi, komaj opaznimi, a zelo zgovornimi spotikavci, nem. *Stolpersteine* (avgusta 2018 smo jih 23 dobili tudi v

³¹ DDR-Guide/DDR-Führer, Berlin 2017.

³² Lehrmittel, <https://www.ddd-museum.de/en/objects/filter/sammlungsbereich/45>.

DDR museum v Berlinu. Pri predstavitvi otroštva in šolstva izstopajo tudi otroški vrtci.

Ljubljani).³³ Takšna spominska znamenja postavlja umetnik Gunter Demnig od leta 1992 v tlaku pred posameznimi stavbami v spomin na posamezne deportirane Jude. Od tedaj so jih postavili več kot šestdeset tisoč v več kot 610 mestih 22 držav, tudi na Marienstrasse v širšem centru Berlina, kjer sem jih opazil v času konference. Bolj mimogrede je bila opažena razstava na Unter den Linden, na mestu zgodovinskega centra izobraževanja in političnih informacij, ki sporoča tudi o delovanju socialdemokratskega politika W. Brandta in posebno vzhodne politike (**Forum Willy Brandt Berlin**).³⁴ Zgovorna je tudi tam blizu na zunanjih panojih razstavljena vznemirjajoča tema nemško-poljske zgodovine.

V bližini Humboldtove univerze je **nemški zgodovinski muzej DHM** z atraktivno stalno zgodovinsko razstavo v historični stavbi, ki obsega tudi šolsko tematiko: npr. znano sliko Alberta Bettannierja, Črni madež, 1887, s predstavitvijo pouka z učencem pred zemljevidom Francije, ko mu učitelj s palico kaže na izgubljeno Alzacijo-Loreno v francosko-pruski vojni 1871. Tam je tudi znamenit globus prestreljen globus z nemškega zunanjega ministrstva, kakršnega poznamo iz Chaplinovega filma Veliki diktator.

Občasne razstave so predstavljene v modernem delu stavbnega kompleksa: npr. z razstavo o Evropi in morju (**Europa und das Meer**),³⁵ ki s primeri izbranih mest predstavi širše teme gospostva in gospodarstva, povezovanja in meja od

³³ K. T., Ljubljana dobiva prve spotikavce, spominska obeležja žrtvam holokavsta (6. 8. 2018) <https://www.rtvsllo.si/kultura/drugo/ljubljana-dobiva-prve-spotikavce-spominska-obelezja-zrtvam-holokavsta/462502>.

³⁴ Forum Willy Brandt Berlin, <https://www.willy-brandt.de/die-stiftung/ueber-uns/>.

³⁵ <https://www.museumsportal-berlin.de/de/ausstellungen/europa-und-das-meer/>.

antike do sodobnosti s primeri mest in tem, npr. Bremen kot primer izseljevanja in (tudi sodobnih) migracij. Tudi tamkajšnja druga občasna razstava o zgodovini varčevanja kot nemški čednosti (**Sparen. Geschichte einer deutschen Tugend**)³⁶ – o njej je poročalo tudi naše časopisje³⁷ – je vsebinsko blizu nam in obsega vrsto šolskih motivov, ki jih poznamo tudi kot del šolskega hranilništva, popularnega na naših šolah in predstavljeni na razstavi v Slovenskem šolskem muzeju že leta 1977.³⁸

Branko Šuštar

³⁶ Sparen/Saving, <https://www.dhm.de/ausstellungen/sparen.html>

J. Drnovšek, Dnevnik 29. 4. 2018, Razstava o varčevanju v Nemškem zgodovinskem muzeju: Za pridne ljudi obeh spolov, <https://www.dnevnik.si/1042820239/kultura/vizualna-umetnost/razstava-o-varcevanju-v-nemskem-zgodovinskem-muzeju-za-pridne-ljudi-obeh-spolov->.

³⁷ J. Drnovšek, Razstava o varčevanju v Nemškem zgodovinskem muzeju: Za pridne ljudi obeh spolov, Dnevnik 29. 4. 2018, <https://www.dnevnik.si/1042820239/kultura/vizualna-umetnost/razstava-o-varcevanju-v-nemskem-zgodovinskem-muzeju-za-pridne-ljudi-obeh-spolov->.

³⁸ France Ostanek, Šolsko hranilništvo, 1977.